

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

УДК 342.9:343.3

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.5.5>

ПРИНЦИПИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПОРЯДКУ

Вікторчук Марія Василівна,

orcid.org/0000-0001-5197-5914

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правових природоохоронних дисциплін

Навчально-наукового інституту права та гуманітарних наук Національного університету водного господарства та природокористування

Цевух Андрій Ігорович,

orcid.org/0000-0001-9696-5971

асистент кафедри інформаційного права та юридичної журналістики

Навчально-наукового інституту права та гуманітарних наук Національного університету водного господарства та природокористування

У науковій статті встановлено, що принципи запобігання корупції є однією з фундаментальних основ конституційного порядку, оскільки корупція є явищем, яке руйнує основи демократичного суспільства та довіру населення до державних інститутів. У контексті конституційного порядку принципи запобігання корупції спрямовані на забезпечення прозорості, підзвітності і справедливості функціонування органів державної влади, а також на захист прав і свобод громадян.

Основну увагу приділено принципам, що закріплені у міжнародних стандартах, зокрема, Конвенції ООН проти корупції, та їх імплементації в національне законодавство. Головними із вказаних принципів є прозорість діяльності органів державної влади, підзвітність посадових осіб, незалежність антикорупційних інституцій, а також залучення громадянського суспільства до контролю за діяльністю органів державної влади. У контексті конституційного порядку ці принципи варто розглядати як інструменти зміцнення правової держави.

Крім того, у статті висвітлюється роль конституційних норм у формуванні антикорупційних механізмів, зокрема, через закріплення принципів розподілу влади, незалежності судової системи та механізму стримувань і противаг. Разом з цим, аналізується вплив корупції на конституційні цінності, такі як соціальна справедливість, демократія, права людини, а також розглядаються питання, що пов'язані з практичною реалізацією антикорупційних принципів.

Наголошується на необхідності комплексного підходу до вивчення механізмів запобігання корупції, який поєднуватиме впровадження законодавчих реформ, інституційних змін, цифрових технологій і підвищення рівня правової культури. Праця демонструє важливість усвідомлення того, що ефективна протидія корупції є невід'ємною умовою сталого розвитку держави та зміцнення її конституційного порядку.

Ключові слова: констиційний порядок, принципи запобігання корупції, корупція, конституційні норми, верховенство права, демократія, прозорість, антикорупційні інституції.

Viktorchuk Mariia, Tsevkha Andrii. Principles of preventing corruption as an element of the constitutional order

The scientific article establishes that the principles of preventing corruption are one of the fundamental foundations of the constitutional order, since corruption is a phenomenon

that destroys the foundations of a democratic society and the public's trust in state institutions. In the context of the constitutional order, the principles of preventing corruption are aimed at ensuring transparency, accountability and fairness in the functioning of state authorities, as well as protecting the rights and freedoms of citizens.

The main attention is paid to the principles enshrined in international standards, in particular, the UN Convention against Corruption, and their implementation in national legislation. The main of these principles are the transparency of the activities of state authorities, the accountability of officials, the independence of anti-corruption institutions, as well as the involvement of civil society in monitoring the activities of state authorities. In the context of the constitutional order, these principles should be considered as tools for strengthening the rule of law.

In addition, the article highlights the role of constitutional norms in the formation of anti-corruption mechanisms, in particular, through the consolidation of the principles of the separation of powers, the independence of the judiciary and the mechanism of checks and balances. At the same time, the impact of corruption on constitutional values, such as social justice, democracy, human rights, is analyzed, and issues related to the practical implementation of anti-corruption principles are considered.

The need for a comprehensive approach to studying corruption prevention mechanisms is emphasized, which will combine the implementation of legislative reforms, institutional changes, digital technologies and increasing the level of legal culture. The work demonstrates the importance of realizing that effective counteraction to corruption is an indispensable condition for the sustainable development of the state and the strengthening of its constitutional order.

Key words: *constitutional order, principles of corruption prevention, corruption, constitutional norms, rule of law, democracy, transparency, anti-corruption institutions.*

Постановка проблеми. Корупція є одним з найбільш небезпечних явищ та становить загрозу конституційному порядку, дотриманню принципів верховенства права, формування довіри населення до державних інститутів та існуванню демократії в державі. Практична проблема зниження рівня корупції полягає у необхідності забезпечення ефективних механізмів її запобігання, пришвидшення імплементації принципів прозорості, підзвітності та незалежності антикорупційних органів, що особливо важливо сьогодні, оскільки в Україні триває повномасштабна війна. Поширенню корупції сприяє відсутність розробленого комплексного підходу у боротьбі з нею, низький рівень правової культури та координації між гілками влади. Тому виникає потреба в аналізі конституційних норм, практичних інструментів запобігання корупції, та їх дієвості у формуванні стабільного і справедливого суспільного порядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки корупція є поширеним явищем, яке, на жаль, проникає в значну частину сфер суспільного життя, багато вітчизняних науковців досліджували механізми протидії їй та розглядали окремі принципи запобігання корупції. Так, М.І. Граб та І.С. Серцелевич

вивчали у власній науковій праці запобігання та протидію корупції як елемент дефектної системи влади. О.С. Бондаренко досліджувала стан реалізації окремих фундаментальних принципів протидії корупції в Україні. І.В. Литвиненко та О.Р. Балицька в науковій розвідці акцентували увагу на правових засадах й інституційних механізмах запобігання та протидії корупції. Водночас в науковій праці О.А. Гусар висвітлено систему принципів адміністративно-правової діяльності органів публічної влади щодо запобігання корупції в Україні. Проте сьогодні кількість досліджень, що розглядають принципи запобігання корупції як елемент конституційного порядку, є незначною, що і стало передумовою проведення нашої наукової розвідки.

Мета статті полягає в аналізі принципів запобігання корупції як ключового елемента конституційного порядку та їх ролі в розбудові системи антикорупційних інституцій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Корупція – явище, яке з давніх часів проникає у життя людей та суспільні відносини в цілому. Визначаючи поняття корупції, слід навести таку дефініцію: корупція – це зловживання владою заради особистої вигоди. Це явище має такі форми як хабарництво, кумівство, підкуп, розкра-

дання державних ресурсів (клейптократія), відмивання коштів або зловживання службовим становищем тощо [1, с. 76].

Одним з перших корупціонерів в історії людства був цар міста-держави Лагаш у Шумері – Лугаланда, який правив у 2384 – 2378 роках до нашої ери. Він встановлював свавільні збори з населення, конфіскував храмові землі (наводяться дані про конфіскацію 6,5 км квадратних земель храмів), використовував волів та орні площі храмів для особистих царських потреб [2]. Цей приклад здійснення суб'єктом владних повноважень корупційних дій з метою одержання приватного інтересу вважається одним з найдавніших.

У Стародавньому Римі в добу пізньої республіки корупція набула також широкого поширення – відбувалися підкупи, створювалися навіть «клуби хабарників», які об'єднувалися між собою для здобуття влади. Династія Борджія була однією з найвідоміших корупційних династій Європи епохи Відродження, вона прагнула посилювати вплив, отримувати титули й землі за допомогою використання свого владного становища. Наприклад, 1492 року, у конклаві, Папою Римським було обрано Родріго Борджія (Александр VI), який за допомогою підкупів та обіцянок надання впливових посад кардиналам, зміг здобути голоси більшості з них. За часів його папства, державні фінансові і земельні ресурси використовувалися для збагачення династії Борджія, продавалися церковні впливові посади (симонія), діти та родичі обіймали впливові посади за типу кардиналів, що слугувало на користь приватних інтересів династії [3, с. 8].

Варто зауважити, що корупція не є надбанням певної нації чи епохи, а є явищем, що виникає в конкретному суспільстві. Однією з умов її поширення є недосконалість норм, що встановлюють принципи запобігання корупції. Таким чином, поступово виникла потреба в визначенні та закріпленні на законодавчому рівні зазначених принципів.

Перші принципи запобігання корупції сформувалися, як і сама корупція, ще в стародавні часи. В тодішніх Афінах існували процедури докімасія та еютюна. Перша застосовувалась стосовно щодо

осіб, які мали намір обійняти державну посаду та перевіряли відповідність такого кандидата посаді і чи зможе він нею не зловживати враховуючи матеріальний стан такого кандидата. Якщо результат перевірки був негативний, то кандидату відмовляли в призначенні на посаду. Еютюна ж застосовувалася щодо посадовця, який припиняв державну службу. Перевірка стосувалася того, чи надходили і витрачались кошти посадовцем належним чином, і чи не було фактів зловживання владою або проступків, які порушували громадські інтереси [4, с. 16].

Аналізуючи нормативно-правові акти сучасності, одним з перших найвагоміших міжнародних актів, що сформував принципи запобігання корупції, є Резолюція (97) 24 Комітету Міністрів Ради Європи «Про двадцять керівних принципів боротьби з корупцією», яка була ухвалена 6 листопада 1997 року і містить перелік принципів запобігання корупції, які використовуються всіма європейськими країнами і є еталоном для створення національних антикорупційних стратегій за межами Європейського Союзу. Відповідні принципи Рада Європи рекомендувала 46 державам-членам організації, з метою їх імплементації в національні законодавства цих країн [5].

Принципи, зазначені в цій Резолюції, є орієнтиром для інституційних, кримінально-правових і превентивних заходів, що охоплюють процедури від публічних закупівель до конфіскації корупційних доходів, а також є базовими для формування національних політик [6, с. 69–70].

Вбачається, що вказані принципи побудовані на трьох стовпах – запобіганні (включає превентивні процедури), виявленні корупційних правопорушень та притягненні до відповідальності винних осіб (зокрема, передбачає криміналізацію корупції та формування незалежних антикорупційних органів) і міжнародній співпраці (полягає в обміні інформацією та визначенні механізмів співпраці), що робить ці принципи цінним практичним інструментом у боротьбі з корупцією.

Щодо внутрішнього законодавства України, то його основою є Конституція України, в якій визначаються базові засади формування положень інших нор-

мативно-правових актів, і яка є запобіжником щодо можливих посягань на права людини та верховенство права. Так, в статті 8 Конституції України зазначається, що вона має найвищу юридичну силу, а закони і інші нормативно-правові акти приймаються на її основі і мають їй відповідати) [7].

Хоча Конституція України не містить положень, які безпосередньо визначають принципи запобігання корупції, в ній є конституційні норми, що стосуються здійснення протидії корупції. Наприклад: в статті 1 Конституції України, зазначається, що Україна є правовою державою; у статті 3 вказується, що людина, її життя, здоров'я та безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, держава відповідає перед людиною за свою діяльність і має захищати права громадян; в статті 6 визначено принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу й судову (фактично принцип стримувань і противаг); у статті 8 закріплено принцип верховенства права; стаття 19 зобов'язує органи державної влади, органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у способи, що передбачені Конституцією України та законами [7].

Принципи верховенства права, законності, соціальної рівності, справедливості, прозорість діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також демократія стали основою сучасної держави ХХІ століття, в якій конституційні норми є орієнтиром для всього законодавства в питаннях реалізації тієї чи іншої державної політики. Слід наголосити, що корупція є несумісною з цінностями Конституції України, оскільки вона посягає на права людини та спричиняє руйнування конституційного порядку [8].

Окрім наведеної Резолюції Ради Європи (97) 24, у контексті принципів запобігання корупції варто згадати інший важливий міжнародний акт у сфері її запобігання – Конвенцію ООН проти корупції (далі – Конвенція), яка була прийнята 31 жовтня 2003 року резолюцією 58/4 і набула чинності 14 грудня 2005 року. Конвенція є універсальним міжнародним договором, який чинний і обов'язковий до виконання

в Україні. Її можна назвати «міжнародною антикорупційною конституцією», оскільки в Конвенції передбачені механізми запобігання корупції, кримінальна відповідальність за вчинення корупційних правопорушень, порядок міжнародної співпраці тощо [9, с. 113].

Україною Конвенція підписана 31 жовтня 2003 року, ратифікована 18 жовтня 2006 року, набула чинності 1 січня 2010 року. Ратифікувавши цей міжнародний нормативно-правовий акт, Україна взяла на себе міжнародні зобов'язання щодо адаптації національного законодавства до стандартів Конвенції.

Враховуючи євроінтеграційні процеси в Україні, які тривають з 2014 року, наша держава активно імплементує міжнародні стандарти у внутрішнє законодавство. Так однією з вимог Угоди про між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, було формування незалежних антикорупційних інституцій, що стало передумовою створення Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції (надалі – Національне агентство) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Зазначені органи державної влади – це антикорупційні інституції, які створені для забезпечення конституційного порядку у сфері запобігання корупції, зокрема, для гарантування дотримання принципів запобігання корупції, в тому числі, верховенства права, соціальної справедливості, підзвітності органів державної влади та прозорості їх діяльності [10, с. 2].

Особливе значення серед антикорупційної «тріади» має Національне агентство, оскільки саме цей орган 14 грудня 2023 року представив результати України в боротьбі з корупцією та цифрові інструменти доброчесності в межах 10-ої сесії Конференції держав-учасниць Конвенції, акцентувавши увагу на запровадженні таких інструментів запобігання корупції як Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, Єдиного державного реєстру звітності політичних партій, Єдиного пор-

талу повідомлень викривачів, які допомагають ефективно боротися з корупцією. Міжнародні експерти позитивно оцінили досягнення України в антикорупційній політиці і зазначили про суттєві зміни у цьому напрямі за останні 10 років [11].

В межах модернізації антикорупційної програми, 1 жовтня 2025 року Національним агентством оголошено про збір інформації щодо позитивного досвіду розбудови доброчесності та запобігання корупції, під час якого буде визначено найкращі кейси, та поширено відповідну інформацію серед інших органів, з метою їх мотивації до розбудови ефективних систем запобігання корупції та поширення доброчесності, що свідчить про стратегічну і вагомую роль Національного агентства у системі забезпечення та дотримання принципів запобігання корупції [12].

Для визначення ефективних принципів запобігання корупції, Україна регулярно вдосконалює антикорупційне законодавство, яке базується на міжнародних стандартах протидії корупції, зокрема, Закон України «Про запобігання корупції» №1700-VII від 14.10.2014, який встановлює правові та організаційні засади системи запобігання корупції [13], а також Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» № 2322-IX від 20.06.2022, яким було визначено стратегічні пріоритети в боротьбі з корупцією [14]. Крім того, 4 березня 2023 року затверджена Постанова Кабінету Міністрів України № 220 «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки», яка однією з ключових цілей встановлює налагодження співпраці усіх державних органів і органів місцевого самоврядування в питанні запобігання корупції [15].

Зважаючи на зазначене, зауважимо, що боротьба з корупцією та дотримання принципів її запобігання – це процес який вимагає залучення як держави, так і суспільства. Україні важливо й надалі продовжувати реформи, що були розпочаті у 2014 році заради європейського демократичного майбутнього.

Висновки. Історичний аналіз поширення корупції в світі демонструє, що це явище супроводжувало людство з най-

давніших часів, але розвиток суспільства та правової держави (що передбачає, в тому числі, гарантування таких принципів як верховенство закону, поділ влади, захист прав і свобод людини, взаємна відповідальність держави та особи) зумовили формування засад антикорупційної діяльності, які першочергово закріплюються в основних законах держав.

Боротьба з корупцією вимагає систематичного і комплексного підходу, який передбачає поєднання високого рівня правової культури суспільства і ефективно розроблених принципів запобігання корупції, оскільки корупція це глобальна проблема, яка посягає на такі елементи правової держави як верховенство права, законність, соціальну рівність, справедливість, прозорість діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування та інші.

Ураховуючи міжнародні стандарти, зокрема, що містяться в Резолюції Ради Європи (97) 24 та Конвенції ООН проти корупції, Україна постійно модернізує систему запобігання корупції. Підтвердженням цього є створення спеціально уповноважених суб'єктів у сфері запобігання корупції, зокрема, Національного агентства, Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури свідчить про прагнення до забезпечення дотримання зазначених принципів. Важливим інструментом на цьому шляху є застосування цифрових технологій при боротьбі з корупцією, наприклад, формування Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, Єдиного державного реєстру звітності політичних партій, Єдиного порталу повідомлень викривачів, які допомагають ефективно боротися з корупцією та підвищувати рівень довіри суспільства до державних інституцій.

Україна має значні досягнення в сфері протидії корупції та забезпечення дотримання принципів запобігання корупції, адже вони є важливим елементом конституційного порядку. Водночас перспективним напрямом досліджень є визначення переліку спеціальних принципів запобігання корупції та його закріплення на рівні закону.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гура В. Корупція: поняття та види, причини виникнення. *Економічний аналіз*. Том 32. №2. 2022. С. 73–81. DOI: 10.35774/econa2022.02.073.
2. Lugalanda. Вікіпедія: веб-сайт. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Lugalanda?> (дата звернення: 29.10.2025)
3. Гугнін О., Лісневська Ю. Папа Александр VI Борджія: уроки правління. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2024. Т. 27. №1. С. 6–11. DOI: <https://doi.org/10.15421/17240>.
4. Гавриленко О. А. Магістратура агораномів в античних державах північного причорномор'я: історико - правовий нарис. *Publishing House "Baltija Publishing"*. 2020. С. 16–19. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-92-1-2>.
5. Res (97) 24 - Resolution on the twenty guiding principles for the fight against corruption. Search.coe.int: веб-сайт. URL: [https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680534ea6%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680534ea6%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}) (дата звернення: 29.10.2025).
6. Книш С. Антикорупційна політика Європейського союзу: етапи формування, здобутки і перспективи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. №1. С. 67–77. DOI: <https://doi.org/10.35774/>.
7. Конституція України від 28.06.1996 року, №254к/96 – ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.10.2025).
8. Корупція є несумісною з цінностями Конституції України. Конституційний Суд України: веб-сайт. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/korupciya-ye-nesumisnoyu-z-cinnostyamy-konstytuciyi-ukrayini?> (дата звернення: 23.10.2025).
9. Політова А. С. Протидія корупції в Україні як вимога європейської інтеграції. *Нове українське право*. 2022. Т. 2. С. 110–117.
10. Уткіна М. С. Вплив громадянського суспільства на ефективність антикорупційних інституцій. *Академічні візії*. 2024. №37. С. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14222885>.
11. Україна в ООН представила свої результати боротьби з корупцією та цифрові інструменти доброчесності. Nazk.gov.ua: веб-сайт. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/pro-nazk/ukraina-v-oon-predstavyla-svoi-rezultaty-borotby-z-koruptsieyu-ta-tsyfrovi-instrumenty-dobrochesnosti/?> (дата звернення: 23.10.2025).
12. НАЗК розпочинає збір вдалих практик антикорупційної діяльності організацій. Nazk.gov.ua: веб-сайт. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/pro-nazk/nazk-rozpochynaє-zbir-vdalyh-praktyk-antukoruptsiynoi-diyalnosti-organizatsiy/> (дата звернення: 29.10.2025).
13. Закон України «Про запобігання корупції» №1700-VII від 14.10.2014. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 29.10.2025).
14. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» №2322-IX від 20.06.2022. *Верховна рада України: веб-сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 29.10.2025).
15. Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки від 04.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 31.10.2025)

Стаття надійшла у редакцію: 05.11.2025

Стаття прийнята: 17.11.2025

Опубліковано: 15.12.2025

